

Література

1. Євтух В.Б. Міжкультурний діалог: ефективний конструкт інтегративного розвитку поліетнічних суспільств // Політичний менеджмент, № 3, 2009.
2. Бессонов Н. Что ждёт цыган в России // Доступно на: <http://gypsy-life.net/history20.htm>
3. Бессонов Н., Деметер Н., Кутенков В. История цыган: новый взгляд. — Воронеж: 2000.
4. Торопов В.Г. История и фольклор крымских цыган. – Москва: Институт наследия, 2004.
5. Торопов V.G. Crimean Roma: Languageandfolklore. – Ivanovo: “Unona” Publishing house, 2010.
6. Evtukh V. Roma in Ukraine: Ethnodemographical and Sociocultural Contexts // Roma in Central and Eastern Europe. – 2009. – № 9.

Shevchenko A. Gipsy-Crimis: the problems of professional adaptation in the contemporary Ukrainian society.

This article is devoted to the study of the problems of the integration of the Gypsy ethnic groups the “Krimis”, particularly it focuses on professional adaptation and avoiding the assimilation process within the Krimis community.

Key words: *the Krimis, professional adaptation.*

УДК 37.01/09-055

Н. В. Коваліско, І. І. Горбач

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИВЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Завданням навчальних закладів є надання можливості індивіду розвивати свої здібності, незалежно від приналежності до статі, не обмежуючи їх рамками традиційних гендерних стандартів. У статті йдеться про впровадження гендерної освіти в навчальних закладах Німеччини, Польщі та Росії. Обґрунтовано потребу її реалізації та надані рекомендації щодо впровадження в Україні.

Ключові слова: *гендерна освіта, гендерна компетентність педагога, гендерне виховання, дискримінація, міжнародні стандарти.*

Постановка проблеми. У багатьох країнах світу останні десятиріччя ХХ століття були періодом суттєвих зрушень у вирівнюванні прав і можливостей чоловіків та жінок, особливо щодо доступу до економічних, політичних і освітніх ресурсів. Демократичний розвиток особистості (як жінок, так і чоловіків), гендерна збалансованість стали однією зі стратегій розвитку суспільства ХХ століття.

Сучасне міжнародне право визначає принцип рівності жінок і чоловіків як окрему складову. Водночас унаслідок надзвичайної актуальності проблеми, забезпечення гендерної рівності, а також через наявність глибоких історичних коренів дискримінації жінок, він закріплюється як окреме нормативне положення в міжнародному та європейському праві. Якщо звернутися до історії розвитку міжнародно-правового співробітництва у сфері захисту прав жінок, то слід відзначити, що відразу після Другої світової війни головною рушійною силою була Організація Об'єднаних Націй. Заборона дискримінації за ознакою статі серед загальної проблематики прав людини знайшла відображення у її фундаментальних актах. Це відображається у преамбулі Статуту ООН, а в статті 1 (Статуту ООН) йдеться про розвиток поваги до прав людини й основних свобод незалежно від раси, статі, мови та релігії [1; 16].

Під егідою ООН проведено чотири всесвітні конференції щодо становища жінок та гендерного розвитку в сучасних умовах. У системі ООН створено спеціальні органи, що займаються жіночими та гендерними питаннями. На четвертій Всесвітній конференції щодо становища жінок (Пекін, 1995) були прийняті фундаментальні історичні документи – Декларація й Платформа дій. У 2000 році скликано Спеціальну сесію Генеральної Асамблеї ООН під назвою «Жінки у 2000 році: рівність чоловіків та жінок, розвиток і світ у ХХІ столітті», де були прийняті Підсумкові документи з подальших дій.

У Європі гендерній рівності також приділяється неабияку увагу. Члени ЄС зробили значний крок уперед у розробці єдиної, гендерної за суттю, правової політики. Європейська Конституція пронизана також духом гендерної рівності. Парламентська Асамблея Ради Європи вважає своїм довгостроковим завданням досягнення гендерно збалансованого представництва в делегаціях парламентів країн-членів, підвищення представництва жінок у національних парламентах. Після низки наукових

досліджень саме квота в 30% складає критичну кількість, що має вплив на хід політичних подій. ПАРЄ, Європарламент та Міжпарламентський Союз погодилися з цими дослідженнями і рекомендували їх утілювати всім державам, членам ЄС [1; 7].

Прикладом прогресивного впливу гендерної політики на соціальний добробут є країни Північної Європи – Швеція, Норвегія, Фінляндія, Ісландія, а також Канада, Нова Зеландія, які мають досягнення у розв'язанні питання рівності статей не внаслідок підвищення загального добробуту, а навпаки. Вони досягли найвищого благополуччя серед країн світу внаслідок того, що питання рівних прав і можливостей стало напрямом державної та партійної політики ще з 1970-х років.

Також започатковані освітні програми жіночих навчальних закладів у низці країн Західної Європи. Проте, оцінюючи загалом стан розвитку гендерної освіти за кордоном, можна стверджувати, що найпоказовішим є німецький досвід із упровадження гендерної проблематики в систему освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У численних працях українських і зарубіжних учених більшою чи меншою мірою висвітлена гендерна освітня проблематика, а саме: гендерний підхід в освіті розвинутих країн Європи на різних етапах розвитку (І. Даценко, М. Зубілевич, Л. Ковальчук, В. Кравець, Л. Яворська, А. Бредов (A. Bredow), формування гендерної педагогіки (С. Бухен, М. Горсткемпер, К. Дерікс-Кунстманн, В. Кравець, П. Мільгоффер, Х. Фімер, Л. Штильова); гендерні аспекти навчання і виховання учнів (Е. Брайтенбах, Т. Голованова, А. Кайзер, Н. Кутова, О. Петренко, Г. Фаульстіх-Віеланд, Г. Шумахер); гендерна соціалізація молоді (Г. Більден, І. Бремер, К. Гагеманн-Віте, К. Ульріх, С. Харченко, Ю. Ціннекер), гендерна рівність у шкільній освіті (Т. Говорун, Г. Браун, У. Кессельс, Л. Фрід); рівні можливості у суспільстві (Ш. Берн, С. Валь, І. Кон, Л. Міщик, У.–Г. Шпітта); формування гендерної культури молоді (О. Кізь, О. Кікінежді, П. Міддлетон, А. Пренгель); гендерні стереотипи поведінки хлопців та дівчат у сучасній школі (С. Вихор, А. Гільгерс, Л. Кобелянська, Н. Хайде, Б. Штіплер).

Отже, розуміння гендерних проблем, оволодіння основними положеннями гендерної концепції стає актуальним завданням у сфері

виховання й освіти молоді, а також у сфері підготовки фахівців, які професійно займаються її освітою.

Мета статті полягає в тому, щоб з'ясувати специфіку гендерної освіти у навчальних закладах Німеччини, Польщі та Росії і виділити ключові принципи зарубіжного досвіду, які доцільно впроваджувати в Україні.

Прийняття Україною європейських цінностей передбачає реалізацію принципів гендерної рівності у всіх сферах життя, забезпечення рівного доступу обох статей до освітніх, виробничих, культурних ресурсів тощо. Для України особливого значення набуває питання реалізації гендерного підходу до навчання й виховання молодого покоління в загальноосвітніх закладах сучасної Німеччини, тому що ФРН є одним із найвпливовіших членів Європейського Союзу й відзначається, як і скандинавські країни, високим рівнем активності жіноцтва у суспільному житті.

У заключному комюніке Берлінської конференції міністрів освіти (вересень 2003 р.) стверджувалося, що освітній процес повинен ліквідувати соціальні деформації суспільства, зокрема гендерну дискримінацію, а так само інші соціальні нерівності в системі освіти. Гендерна дискримінація в системі освіти Німеччини об'єднує вертикальний і горизонтальний сегрегаційні процеси:

- горизонтальна сегрегація: навчальні інтереси дівчат багатогранніші ніж у хлопців, але вони рідко націлені на отримання диплому з технічної спеціальності;
- вертикальна сегрегація: незважаючи на успіхи під час навчання в школі або ВНЗ жінки закінчують навчання, коли отримують ступінь бакалавра. Жінки не досягають вершини академічної кар'єри. Вертикальна сегрегація має місце у всіх наукових напрямках, навіть у так званих жіночих галузях знань.

Студенти чоловіки та жінки в Німеччині розподіляються за фахом нерівномірно. У цьому зв'язку вчені наводять терміни «чоловічий фах», «жіночий фах», «нейтральний фах». На їхню думку, дефініція «чоловічий фах» відноситься до дисциплін, які прослуховують менш 30% жінок від загальної кількості студентів факультету. За їхніми даними це наступні спеціальності: інформатика, фізика, машинобудування, електротехніка, транспорт, електроустаткування та низка інших технічних спеціальностей.

Жіноча частина професорсько-викладацького складу на таких факультетах становить менше 10% [4, 128].

Гендернонейтральні фахи, а саме правознавство, економічні й соціальні науки вивчають від 40% до 60% жінок. В галузі охорони здоров'я залучено 61% студенток. А магістратуру закінчують від 30% до 50% жінок, вчений ступінь доктора отримують менш 20 %. Жіночі спеціальності, такі як мовознавство, мистецтво, педагогіка, ветеринарія, вивчають 70% жінок, магістратуру закінчують до 75 %, і тільки 25% одержують ступінь доктора наук.

У Берлінському університеті у 1997 році стартував проект «Дегендеризація науки», ініціатори якого намагалися зробити природничі науки більш привабливими для жінок завдяки змінам у навчальному плані й об'єднанню природничих і технічних наук з гуманітарними. Відтоді понад 20 університетів Німеччини почали вводити програму гендерних досліджень у свій розклад. Університет в Ольденбурзі, університет Альберта Людвіга у Фрайбурзі поєднують гендерні програми з дослідженнями в медичних, природничих та інформаційних науках.

Але незважаючи на те, що у науковому й освітньому просторі Німеччини з початку 1990-х років ХХ ст. присутні гендерні дослідження й гендерний підхід, незважаючи на помітні досягнення в області гендерних досліджень, ступінь гендеролізації наукового життя країни, на думку деяких німецьких вчених (У. Кессельс, Л. Фрід та ін.), є невеликою. Труднощі в освоєнні гендерної теорії пов'язують з термінологічним імпортном і складністю методології, ототожненням гендерної теорії з фемінізмом, укоріненням ідей про жіноче й чоловіче призначення в масовій свідомості, а це є бар'єром на шляху до поширення гендерної теорії в навчальних закладах. Досвід, накопичений вченими Німеччини, засвідчує, що необхідною умовою успішної реалізації гендерної освіти є впровадження спеціальних гендерних курсів у систему вищої школи, підготовка педагогічних кадрів вищих навчальних закладів, публікації конкретних наукових досліджень, узагальнюючих праць з теорії й методології гендерних досліджень (підручників, посібників, збірників), а також матеріальні стимули для розроблення та впровадження нових тем і курсів з гендерної проблематики в навчальних закладах.

Представники гендерної педагогіки в Німеччині: А. Кайзер (A. Kaiser), Г. Кіпер (H. Kiper), М. Кунерт-Цір (M. Kunert-Zier) та С. Льоффлер (S. Löffler) – критикують сучасну теорію освіти за її неповагу до культурних процесів [12; 14]. Аналізуючи зміст освіти, німецькі вчені вважають, що навчальні програми та підручники відображають не тільки “об’єктивне знання”, але й зумовлене бачення бажаного майбутнього та рекомендовані соціальні переваги. Це відбувається тому, що цей зміст організує досвід учнів у використанні мови, в організації знання, у зумовлених стратегіях навчання.

Вчені А. Кайзер (A. Kaiser), Е. Нюссен (E. Nyssen) та Г. Кіпер (H. Kiper), розкриваючи механізми формування людини відповідно до цілей суспільства, широко використовують термін “прихований навчальний план” (heimlicher Lehrplan) [12, 375]. Вони вважають, що цей стиль навчання непомітно впливає на учня та примушує його приймати нав’язану суспільством роль. Таким чином, на думку цих учених, зміст освіти є впровадженням у зумовлену форму суспільного життя, він (зміст освіти) певною мірою обслуговує підготовку учнів чоловічої статі до домінуючої, а жіночої – до підпорядкованої позиції в суспільстві, що порушує гендерний баланс. Проблема прихованого навчального плану також існує в українському освітньому просторі, але, на відміну від досвіду німецьких дослідників у цій галузі, ця проблема не вирішується в Україні так ефективно, як у Німеччині, що було б доцільно врахувати та адаптувати з огляду на національний менталітет і традиції.

Значну увагу приділяють гендерному питанню і в Польщі, хоча існуючі проблеми свідчать, що забезпечення гендерної рівності ще потребує у цій країні значних зусиль. Наприклад, більшість польських дослідників вказує на необхідність цілеспрямованої роботи для забезпечення прав жінок, а М. Новицький, президент Гельсінського фонду Прав Людини (Варшава) наголошує, що рівність потрібно розглядати як заборону дискримінації, і вбачає у цьому відношенні в Польщі порушення прав чоловіків, що проявляється у різному для чоловіків та жінок віці виходу на пенсію, одруження тощо, в той же час є певні обмеження і для зайнятості жінок [6].

Польські дослідники відзначають традиційно високу роль жінки в польському суспільстві, вказують, що у багатьох сферах життя – науці,

освіті, медицині, архітектурі тощо жінки займають більшість посад, в т. ч. і керівних, але їхня роль обмежена у політичній сфері. [5]

Як зазначають польські дослідники [1], у Польщі не існує такого напрямку освітньої теорії як, наприклад, «освітня теорія для хлопців». Наукові праці, що стосуються гендерного аспекту, мають здебільшого предметом дослідження проблеми гендерних відмінностей в психологічному, соціологічному та освітньому контекстах. Наприклад, К. Чарнецький у своїх працях [4] зосереджується на відмінностях між хлопцями та дівчатами з огляду на їхній загальний інтелектуальний розвиток та специфічні інтелектуальні здібності. Автор приходять до висновку, що визначними чинниками інтелектуального розвитку є не гендерні, а індивідуальні, освітні та соціальні. Досліджуючи процес вивчення математики з точки зору когнітивних можливостей, відзначається, що хлопці, наприклад, схильні до вибору легшого варіанту частіше, ніж дівчата. Пояснюється цей факт наступним чином: розвиток когнітивних здібностей найчастіше пов'язаний з мотиваційними факторами зі сфери індивідуального досвіду.

Досвід, який дитина постійно здобуває в процесі соціалізації, має дуже велике значення для засвоєння моделей поведінки, розвитку особистості та визначення гендерних ролей та стереотипів. Джерелами набуття дитиною схем стереотипної поведінки є родина, школа, церква, засоби масової інформації, література і мистецтво.

Академічний зміст навчальних програм та планів до недавнього часу був ідентичним для обох статей [6]. Метою уроків мистецтва та праці до реформи системи освіти було навчити учнів базовим практичним та технічним навикам, які можуть бути корисними у повсякденному житті. Такий підхід вважався загальноприйнятим, припускався лише поділ між видами діяльності. Наприклад, у п'ятому класі програма для дівчат включала в себе шиття, у шостому – приготування їжі. Із впровадженням реформи системи освіти в республіці Польща кількість годин уроків мистецтва та праці на четвертому – шостому роках навчання була збільшена, метою навчального процесу визнано розвиток можливостей використання інструментів та устаткування. Хоча академічний зміст прямо не постулює гендерно-специфічну диференціацію, в реальному освітньому процесі така диференціація відбулась.

Подібна ситуація спостерігається і у сфері фізичного виховання. До реформи не існувало поділу за гендерними ознаками до четвертого року навчання. Цим поділом значною мірою нехтували і впродовж наступних років навчання. Ситуація змінилась у пореформений період. Диференціація стала набагато глибшою, що відображено, зокрема і в навчальних програмах. Це стосується, наприклад, таких видів фізичної діяльності у школі, як легка атлетика та командні ігри [1].

Шкільні підручники загалом диференціюють світ дитини відповідно до її віку. Гендерна поляризація при цьому є цілком природною і неминучою. Шкільні підручники на сучасному етапі підкреслюють різницю між двома статями. Стереотипи маскулінної та фемінінної поведінки створюються в текстах для читання та вправах шляхом опису схем поведінки, що притаманна двом статям. Щодо чоловічої статі, виховуються такі індивідуальні риси характеру як сила, сміливість, рішучість. Для жінок такими рисами є співчуття, турбота і піклування, емоційність. При традиційному розподілі гендерних ролей в соціальному та культурному сенсі, підручники вище оцінюють роль чоловіка. Кар'єра оцінюється вище, ніж домогосподарство, діяльність у громадській сфері переважає діяльність у приватній сфері.

Вчителі мають великий вплив на визначення гендерних ролей. Різниця в очікуваннях учнів описана в роботі К. Конаршевського [2]. Результати дослідження інтерпретуються наступним чином: вчителі дають хлопцям і дівчатам різні типи завдань. Хлопцям притаманна схильність до завдань, у яких необхідним є вирішення проблеми, дівчата тяжіють до виконання вправ. Набуття навичок вирішення проблемних питань виховує незалежність думки.

Застосування гендерного підходу допомагає дитині швидше і краще ідентифікувати себе в оточуючому світі. Вважаємо, що врахування проблемних питань впровадження гендерного підходу в освітній системі Польщі сприятиме подальшій розробці моделі реформування освіти в Україні [3].

Зростає актуальність комплексного висвітлення відповідного досвіду, узагальненого в зарубіжній педагогічній науці, передусім європейській. Російська школа також перебуває в процесі реформування й модернізації. За даними соціологічних досліджень російської системи освіти,

проведених в 1995 – 1997 роках, педагогічний склад установ початкової і середньої освіти на 90% складається з жінок, а з підвищенням статусу освітньої установи від дитячого садку до університету число жінок-педагогів зменшується. В кадровому складі гуманітарних ВНЗ і факультетів частка чоловіків складає 39,4%, в педагогічних – 30%, в технічних – 57,1% [3]. Стиль викладання, форми комунікації в навчальній аудиторії також впливають на гендерну соціалізацію учнів. Так, іспити у формі тестів, індивідуальні доповіді, змагання за оцінки заохочують, перш за все, розвиток маскулінних якостей особистості. Від цього страждають як хлопці, так і дівчата, оскільки у них слабо розвиваються навички критичного мислення, уміння ставити питання, колективно обговорювати проблеми.

Таким чином, підвищення кваліфікації педагогів, психологів, а також студентів педагогічних навчальних закладів з питань гендерної проблематики, їх систематична інформаційна підтримка, оснащення навчальними посібниками, а також активність самих викладачів у розробці теоретико-методологічних основ гендерного знання на місцях сприятиме реалізації Гендерної стратегії Російської Федерації, просуванню ідей гендерної рівноправності в суспільстві. Гендерно-орієнтоване навчання і виховання учнів давно є предметом комплексного наукового дослідження в багатьох країнах світу.

У США, наприклад, ще в 1965 році була створена спеціальна Рада, що координує зусилля вчених, лікарів і педагогів з питань соціальної адаптації школярів, засвоєння ними соціальних цінностей і норм, регулюючих поведінку чоловіка і жінки. Поступове усвідомлення педагогічною громадськістю Росії важливості вивчення даної проблеми почалося тільки в останні десятиліття ХХ століття. У цей період в Російській Федерації було створено кілька наукових центрів, що спеціалізуються на дослідженнях статевої своєрідності психолого-фізіологічних особливостей дитини: наукова лабораторія нейропсихології і нейрофізіології дитини РАВ (Санкт-Петербург, керівник Єремєєва), науковий центр психофізіологічних та охорони здоров'я проблем освіти РАО (Сергієв Посад, керівник В. Базарний), Московський центр гендерних досліджень, що займається проблемами жіночої освіти.

Роздільне навчання і виховання існувало в Росії протягом всієї її історії. Лише в XIX столітті серед нижчих верств населення через брак матеріальних і кадрових ресурсів дівчаткам було дозволено отримувати початкову освіту разом з хлопчиками. Разом з тим, елітна освіта залишалася гендерно-орієнтована. Це мотивувалося тим, що спільне навчання ускладнює навчально-виховний процес, не враховує особливості фізичного розвитку хлопчиків і дівчаток, підготовки їх до праці, практичної діяльності, військової справи і не забезпечує необхідної дисципліни.

Таким чином, роздільне навчання дітей різної статі, що виникло з ініціативи шкільних вчителів, є не тільки значно підвищує рівень освіченості школярів, але й впливає на збереження їхнього здоров'я. Разом з тим, ця форма освітнього процесу створює реальні умови для формування у школярів значущих для суспільства гендерних ролей, які можуть бути спрямовані на успішне вирішення в країні національної демографічної програми.

Однак, в даний час досвід роздільного навчання не варто вводити в масову практику, тому що, як і всі нововведення, ця новація повинна бути добре підготовлена. Якщо формально розділити клас на хлопчиків і дівчаток і вчити їх однаково - позитивних результатів не буде. Необхідно спеціально готувати педагогів, потрібні нові методики викладання, потрібні нові дослідження. У зв'язку з цим відкриваються нові проблеми, які потребують свого рішення, до числа яких входять:

- Подальша розробка теоретичних основ гендерного підходу до навчання і виховання школярів з урахуванням змісту загальної освіти і структури навчальної та виховної діяльності учнів.

- Виявлення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов, що підвищують ефективність реалізації гендерного підходу до навчання й виховання.

- Розробка та впровадження у навчальний процес спеціальних діагностичних методик, що виявляють гендерні особливості учнів та їх зміни.

Аналіз психічних і анатомо-фізіологічних особливостей хлопчиків і дівчаток показав, що значні відмінності в будові їхнього мозку, в способах обробки інформації, в інтелектуальних здібностях припускають і різний

підхід до їхнього навчання і виховання. Тому одним з істотних недоліків організації навчально-виховного процесу в сучасній школі є переважання в практиці навчання традиційних форм і методів викладання без врахування гендерних особливостей школярів.

Світовий досвід показує, що дотримання приписів неупередженого ставлення до особи незалежно від статі нині вважається невід'ємною складовою демократичних перетворень та сталого розвитку будь-якого суспільства. Тож, якщо Україна розвивається шляхом демократичних перетворень, необхідність забезпечення гендерної рівності потребує прийняття політичних рішень і практичного втілення [4; 4].

Вивчення гендерних аспектів виховання учнівської молоді дає можливість з'ясувати ієрархію її суб'єктних цінностей, прогнозувати майбутні життєві практики, глибше пізнати вікову та культурну специфіку засвоєння молодими людьми гендерних пріоритетів. Саме тому в європейському освітньому просторі здійснюються ефективні крос-культурні дослідження проблем гендерної соціалізації та гендерного виховання. Поліаспектне вивчення найкращих зразків зарубіжного, зокрема німецького досвіду, нагромадженого у цій сфері, сприятиме інтенсивнішій реалізації гендерного підходу в вітчизняну систему освіти, яке в Україні з різних причин розгортається надто повільно.

Опрацьована соціологічна та психолого-педагогічна література свідчить, що для гендерної соціалізації учнівської молоді в Україні та інших зарубіжних країн, окрім певної етнокультурної специфіки, характерні й спільні риси. Зокрема, простежуються суперечності між декларованою гендерною рівністю і реальною асиметрією соціальних і сімейних ролей, притаманних обом статям, а також між універсалізацією гендерних функцій, визнанням важливості суспільної діяльності жінок і стійкістю традиційних гендерних стереотипів у свідомості населення тощо. У такій ситуації зростає значущість гендерного виховання як необхідного компонента успішної соціальної адаптації молоді. В контексті розширення євроінтеграційного простору воно виступає важливим чинником формування егалітарної поведінки хлопців і дівчат й забезпечення найповнішої самореалізації їх як особистостей у різних сферах суспільного життя.

На початку 1990-х років гендерна культура українського суспільства була мало готова до порушення багатолітніх табу. Тим не менше, відбувається поступове утвердження гендерних поглядів, поширюються нові інтерпретаційні підходи до соціостатевих відносин. Активізується інтерес до гендерних аспектів мови й мовлення. Перетворення в культурі України відбуваються на базі досить сильних національних традицій активності українського жіноцтва. Відбувається гендерна переорієнтація системи освіти, зумовлена орієнтацією на цілі людського розвитку та його зв'язок з гендерним освітнім забезпеченням; включення гендерних проблем до числа пріоритетів суспільства в цілому й освіти зокрема; розширення інтересу громадськості до гендерних знань і підвищення ролі гендерної освіти.

Гендерна освіта не лише прискорює розвиток культури відносин між чоловіками та жінками на засадах взаємоповаги, толерантності, надаючи можливості до самореалізації як чоловіка, так і жінки. Вони є невід'ємним складником нормального суспільного життя, оскільки спроможні надавати доступ різним групам молоді до сучасних знань про гендерні питання у різних сферах суспільної життєдіяльності.

В умовах глобалізації всіх сфер життя необхідно спрямувати шляхи вдосконалення освітньої системи України з рівних прав і можливостей у напрямі євроінтеграції, успішного входження до Європейського освітнього простору, а головне – ефективного використання людського ресурсу чоловіка і жінки як визначального чинника національного, європейського і світового розвитку. Саме тому важливим аспектом цивілізації та демократизації навчального процесу в навчальних закладах має стати забезпечення повної інформованості учнів про їхні гендерні права та можливості.

Гендерна освіта в Україні має значні напрацювання. Розроблені та читаються понад 130 спеціальних курсів з гендерної проблематики (опубліковано низку програм спецкурсів з гендерних питань у межах наукових та навчальних дисциплін; видається журнал Гендерні дослідження; розроблено методологію та розпочато гендерну експертизу навчальних програм соціогуманітарного циклу (Київський національний університет ім.Т.Г.Шевченка), розроблено навчальну програму базового курсу та підготовлено навчальний посібник «Основи теорії гендеру»;

перекладено та видано базові праці з гендеру; підготовлено та видано монографії українських дослідників, присвячених гендерним питанням у межах окремих дисциплін.

Основними напрямками перетворень, що мають вивести український освітянський простір на сучасний рівень слід назвати:

- включення гендерних проблем до державних програм освіти як пріоритетних;
- впровадження гендерних підходів в систему вищої, середньої та початкової освіти;
- інституалізація гендерних досліджень в системі освіти та науки в Україні;
- просування культури гендерної рівності і побудованого на ній способу виробництва індивідуального і колективного життя чоловіків та жінок.

Висновки. Найголовнішим методологічним принципом у сучасній гендерній освіті має стати відмова від «гендерно нейтральної» методології, відстоювання гендерно чутливої термінології в наукових дослідженнях, обґрунтування актуальності та популяризація гендерної проблематики та її вихід за стіни наукових лабораторій. Потреба в узагальненні гендерних знань викликана двома чинниками. Перший – це той факт, що в українській освіті одночасно існують різні теоретичні пропозиції, так чи інакше заангажовані до висвітлення жінок і чоловіків та їхніх суспільних ролей. Другий – це міждисциплінарний характер гендерних досліджень, що зумовлює їх залежність від теоретичних засад та методологічних стандартів, прийнятих у тій чи іншій сфері.

Послідовне проведення впровадження гендерного складника в систему освіти в Україні забезпечить гендерну інтеграцію нашої країни у європейську та світову спільноти. Важлива роль у побудові національної гендерної демократії належить вивченню міжнародного досвіду гендерних перетворень. Результатом гендерної освіти має стати творення механізмів входження жінки в державні та громадські структури, що представляють Україну на міжнародному рівні. Використання сучасних інформаційних технологій для вдосконалення глобального обміну інформацією, досягненнями в галузі рівності статей [4].

Проблема розвитку гендерного підходу в межах системи освіти України залишається недостатньо вивченою, зокрема не повною мірою розкрито теоретичний та практичний досвід процесу впровадження гендерного підходу в освітній процес України. Таким чином, нагальним завданням на сьогодні є створення теоретичної та практичної бази для впровадження в освіту України творчих здобутків гендерної педагогіки, зокрема, висвітлених на прикладі педагогічної спадщини зарубіжних науковців [7].

Міжнародний досвід сьогодення з гендерної рівності дає широкий спектр гендерного законодавства, прийнятого вже більшістю країн світу і є багатим інформаційним матеріалом про гендерне оновлення, прогрес та розвиток сучасного суспільства. Отже, рівність жінок і чоловіків – доволі складне явище. Впровадження гендерної рівності потребує професійної підготовки з питань гендеру та відпрацьованих, ефективних механізмів регулювання гендерними процесами.

Література

1. Впровадження гендерних підходів у діяльність державних органів влади, місцевого самоврядування та громадських організацій. – Чернігів: 2007.
2. Головащенко І.О. Гендерний підхід в системі освіти: Узгодження національного досвіду з міжнародними стандартами. – Режим доступу до документу: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06giozms.pdf>
3. Павловська В. Впровадження теорії гендерної відмінності в освіту Польщі. Режим доступу до документу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/26270/1/Pavlovska.pdf>
4. Проект «Гармонія» - формування сучасного світогляду в жінок щодо необхідності гендерних перетворень в Україні. – Чернігів; 2006.
5. Публічна влада Польщі: забезпечення гендерної рівності. Режим доступу до документу : http://osvita.ua/vnz/reports/gov_reg/18645/
6. Шарко А. Впровадження гендерної освіти в університетах Німеччини як вимога Болонського процесу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppsv/2010_2/files/245-249.pdf

7. Ягремцева А.О. Гендерний підхід в освітньому процесі: порівняльний аналіз українського та німецького досвіду. Режим доступу до документу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2009_5/files/ped905_97.pdf

N. Kovalisko, I. Horbach. The foreign experience of the study of gender organization of higher education.

The task of educational institutions is to enable the individuals to develop their abilities regardless to their gender, without limiting them in the frameworks of traditional gender standards. Thus, this article considers the question about the implementation of gender education in Germany, Poland and Russia. The author explains the need for its implementation in Ukraine and gives some recommendations about how to realize these changes.

Key words: *gender education, gender competence of teacher, gender education, discrimination, international standards.*

УДК 316.74:37

І. А. Шпіц-Чечота

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджено освітній простір як складовий елемент суспільства, наведено перелік характеристик і рис, властивих цьому суспільству, охарактеризовано тенденції розвитку сучасного освітнього простору, які є новими і актуальними для сучасної України.

Ключові слова: *освітній простір, глобалізація, Україна.*

Постановка проблеми. Освітній простір є складовим елементом суспільства в цілому, тому імпліцитно містить у собі весь перелік характеристик і рис, властивих цьому суспільству.

Сучасний освітній простір – це така його конфігурація, яка зумовлюється особливостями постіндустріального типу суспільства. Однак кожна з таких характеристик вибудовує всередині освітнього простору певний вимір, вектор розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика освітнього простору активно розробляється як українськими, так і зарубіжними соціологами. Серед них можна назвати дослідження І. Гавриленка [8], У. Еко [10], М. Кастельса [3], Д. Константиновського [4], В. Нечаєва [5],